

komasacija zemljišta i njen doprinos proizvodnji hrane*

uvod

—> Demografski prirast stanovništva svijeta nije nikad bio tako snažan kao što je danas. Stotinu milenija bilo je potrebno da čovječanstvo dostigne milijun stanovnika, da bi se na početku naše ere, poslije tko zna koliko milenija uvećalo na 250 milijuna. Daljnjih 16 stoljeća trebalo je da se stanovništvo udvostruči, a tada do slijedećeg udvostručenja bilo je potrebno samo 250 godina. Sada broj stanovnika svijeta raste dosad još neviđenim tempom, i uz sadašnju stopu rasta udvostručio bi se svakih 45 godina. Međutim, već i sada neki se dijelovi svijeta i nacije množe tako da će se udvostručiti za 25 godina.

Taj fenomen postavlja vrlo krupne zadatke pred poljoprivrednu proizvodnju. Ovako snažan porast stanovništva traži da se poljoprivredna proizvodnja povećava bar istom brzinom kao i priraštaj stanovništva. Ako se taj sklad ne ostvari, pogoršava se ishrana postojećeg stanovništva, a na duži rok nastupa glad¹

Postoje mogućnosti da se poveća proizvodnja hrane i to prije svega:

- povećavanjem obradivih površina;
- povećavanjem prinosa po ha pomoću tehnoloških sredstava (umjetnih gnojiva, visokoprinodne sorte sjemena, navodnjavanja, odvodnjavanja, mehanizacije i dr.);
- povećavanjem proizvodnje hrane od morske flore i faune;
- razvojem proizvodnje sintetske hrane.

Za izlaz iz ovako teške situacije, Svjetska konferencija Ujedinjenih naroda o hrani, održana u Rimu godine 1974.² istakla je za osnovni i prioritetni zadatak povećanje poljoprivredne proizvodnje i u razvijenim zemljama i u zemljama u razvoju, kako bi se zadovoljila očekivana potražnja prehrambenih proizvoda te podigle zalihe do razine sigurnosti, koja bi omogućila bar neka poboljšanja struktu-

*) Ovaj su rad autori u nešto izmijenjenom obliku prikazali na **Prvom jugoslovenskom savetovanju o komasaciji zemljišta**, Priština, svibani 1978. (Op. red.)

re ishrane. Također je istaknuto da porast proizvodnje u razvijenim zemljama u narednim godinama mora imati presudnu ulogu, dok je za dulje razdoblje bitno ubrzati porast poljoprivredne proizvodnje zemalja u razvoju. Za ubrzanje tog porasta proizvodnje nužno je, prije svega, veliko povećanje investicija u poljoprivredi.

Svjetska konferencija u Rimu postavila je na temelju svestranih analiza osnovnu projekciju rasta poljoprivredne proizvodnje između 1971. i 1985.³ Tako je dobivena prosječna godišnja stopa rasta u rasponu od 2,4% u razvijenim zemljama do 3,5% u zemljama u razvoju.

kriza prehrane stanovništva

Nedovoljna proizvodnja hrane u nas i u svijetu i njezino strateško značenje i utjecaj na stabilnost ukupne privrede i platne bilance, zahtijeva značajno povećanje proizvodnje poljoprivrednih proizvoda. Povećavanjem poljoprivredne proizvodnje treba zadovoljiti potražnju za poljoprivrednim proizvodima za prehranu stanovništva, sirovinske potrebe industrije, potrebe rezerve hrane i osigurati viškove za izvoz.

Potpunijim i uspješnijim korištenjem prirodnih, radom stečenih i ljudskih resursa, poljoprivreda i prerada poljoprivrednih proizvoda treba da postane jedan od najvažnijih faktora dinamičnog i stabilnog društveno-ekonomskog razvoja naše zemlje.

Porast potražnje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u zemlji i ocijenjene mogućnosti izvoza, zahtijevaju u razdoblju 1976—1980. razvoj ukupne poljoprivredne proizvodnje po stopi od 4% godišnje. Proizvodnja u društvenom sektoru poljoprivrede povećala bi se po stopi od oko 8% godišnje, a na individualnim poljoprivrednim gospodarstvima po stopi od oko 2,5% godišnje.⁴

Da bi se ostvarili postavljeni ciljevi razvoja poljoprivrede, nužno je koristiti sve postojeće prirodne i ljudske resurse, jer samo uz maksimalne napore moguće je realizirati projicirane ciljeve. To se prvenstveno odnosi na efikasnije korištenje postojećih i osvajanje novih površina, povećavanjem produktivnosti rada, uvođenjem najsuvremenije tehnologije proizvodnje, adekvatnom investicijskom politikom, itd., kako na nivou čitave zemlje, tako sve do posljednjeg poljoprivrednog gospodarstva. Drugim riječima, treba utvrditi politiku proširene reprodukcije, izvore sredstava, uvjete kreditiranja, politiku cijena, sistem kooperacije, društvene i strateške rezerve, režim uvoza i izvoza, itd.

Polazeći od Rezolucije X kongresa SKJ o socijalističkom samoupravnom organiziranju i razvoju poljoprivrede, ovi ciljevi i zadaci

1) Usp. Mesarović-Pestel: **Covječanstvo na raskršću**, Zagreb, Stvarnost, 1976; L. Brown: **An Exchange of Food**, Foreign Policy Association, Report. No. 14, 1974; V. Stipetić: **Prijeti li glad?** Zagreb, Globus, 1975.

2) **Bilten o Svjetskoj konferenciji UN o hrani**, Beograd, Savezni komitet za poljoprivredu, 1973.

3) **Isto**.

4) **Nacrt Društvenog plana Jugoslavije 1976—1980**.

postavljeni su pred cjelokupnu poljoprivredu, od koje se očekuje da će svojim uspješnim ostvarenjima sudjelovati na rješavanju jednog od najvažnijih problema suvremene civilizacije.

Društvena su gospodarstva osnovni nosioci materijalnog i društvenog razvoja u agroindustrijskom kompleksu. Visokim prinosima koji se postižu na ovom sektoru, Jugoslavija je uključena među deset najvećih proizvođača hrane u svijetu. U nekim kulturama društveni sektor po ostvarenim prinosima zauzima vodeća mjesta u svijetu. Njegov daljnji razvoj treba da se osigura novim prodorima u primjeni najsuvremenije agrotehnike, pri čemu industrijalizacija treba da postane osnovna karakteristika proizvodnje hrane. Prije nego je potrebno da se ubrza sada sporo širenje obradivih površina društvenih gospodarstava. Povećanje obradivih površina valja ostvariti, prije svega, komasacijom, melioracijom, otkupom od staračkih domaćinstava, zatim privođenjem u trajnu visokomehaniziranu obradu zemlje u kooperaciji. Ovakav razvoj društvenih gospodarstava mora biti stimuliran mjerama ekonomske politike, pa i sredstvima razvojnih premija, odnosno novim društvenim dogovorom.⁵

O aktualnim zadacima u razvoju socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa u agroindustrijskom kompleksu i na selu, SSRN Jugoslavije u svom akcionom programu ističe kao nužnost, između ostalog, povećanje poljoprivredne proizvodnje, postavljanjem komasacije i arondacije na šire društvene osnove, pojednostavljenjem procedure i sniženjem troškova te poticanje uvođenja jedinstvenih plodoreda pojedinih kultura rudina i kompleksa (Akcioni program, točka 23, Organizacija i zaštita poljoprivrednog zemljišta, 1977). Isti Akcioni program na više mjesta, kada razmatra mjere za unapređenje poljoprivredne proizvodnje, inzistira na komasaciji zemljišta kao osnovnoj radikalnoj mjeri koja rješava provedbu ostalih tehničkih zahvata u poljoprivredi (melioraciju, potpunu mrežu, uređenje zemljišta, itd.).

U svim ovim planovima i programima komasacija zemljišta uzeta je kao tehnička mjera kojom se povećavaju proizvodne površine i prinosi, odnosno proizvodnja poljoprivrednih proizvoda, a to je jedan od glavnih ciljeva društveno-ekonomskog razvoja.

Nužnost komasacije posebice je neophodna u SR Hrvatskoj, na hidrološki nesređenim područjima, gdje se pitanje razvoja poljoprivredne proizvodnje može riješiti samo hidrotehničkim melioracijama, koje su gotovo neizvedive bez komasacije.

zašto komasacija?

Da bi se odgovorilo na ovo pitanje potrebno je upoznati postojeću situaciju organizacije zemljišnog fonda u društvenom i privatnom sektoru u SR Hrvatskoj.

Velike površine poljoprivrednih organizacija najčešće su razbacane po cijelom području katastarskih općina i rascjepkane u velik broj sitnih i nepravilnih čestica, koje mnoge organizacije nisu ni htjele uzeti na iskorištavanje. Zbog takve situacije mnoge organizacije nisu ni mogle voditi točnu evidenciju o svojim ukupnim površinama, pa ima slučajeva da tu zemlju prisvoji individualni sektor.⁶

Tabela 1

Stanje zemljišnog fonda u Jugoslaviji (1971)

Republike	Ukupna površina (u 000 ha)	Ukupan broj katastarskih čestica (u 000)	Broj poljoprivrednih domaćinstava (u 000)	Prosječan broj parcela poljoprivred. domaćinstava	Prosječna veličina kat. čestice u hektarima
Hrvatska	5,656	13,700	720	19,1	0,41
Slovenija	2,025	4,350	230	18,9	0,47
Srbija	8,834	15,130	1.200	12,6	0,58
Bosna i Hercegovina	5,116	7,100	450	15,6	0,72
Makedonija	2,543	2,900	180	16,1	0,87
Crna Gora	1,384	1,400	30	17,3	0,99

Izvor: **Materijali o komasaciji**, Republički sekretarijat za financije, Zagreb 1977.

U privatnom je sektoru situacija kritičnija uslijed naslijeđenog imovinskog prava, po kojem se zemlja dijeli nasljednicima tako da su se pojedine parcele umanjile toliko da je dovedena u pitanje svaka ekonomičnost proizvodnje na tim parcelama.

Rascjepkanosti zemljišnog posjeda pridonijelo je i sklapanje brakova između stanovnika susjednih sela i donošenje zemlje kao miraz u bračnu zajednicu, čime oko dvije trećine stanovništva posjeduje zemlju u dvije ili više katastarskih općina.

Usitnjenost posjeda velika je na području čitave Jugoslavije, a osobito u SR Hrvatskoj gdje je veličina posjeda individualnog poljoprivrednika najmanja. Ovakva rascjepkanost i razbacanost posjeda individualnog poljoprivrednika jedna je od glavnih zapreka intenzivne obrade zemljišta, jer otežava primjenu suvremenog i ekonomičnog načina obrade i primjenu agrotehničkih mjera.

Primjera radi navodimo da bivši Republički sekretarijat za privredu u svom mišljenju o opravdanosti komasacije u katastarskoj općini Doljanci i drugim katastarskim općinama na području općine Slavonska Požega ističe da prosječna veličina čestica individual-

5) **Ostvarivanje politike SKJ u agroindustrijskom kompleksu**, Savjetovanje u Beogradu, 1975.

6) Tako je npr. na području katastarske općine Koška, općine Našice, prilikom provođenja komasacije zemljišta utvrđeno da IPK Osijek nije imao evidenciju o 145 jutara zemljišta, koje su prisvojili neki individualni poljoprivrednici. Takvih pojava ima više a otkrivaju se i saniraju baš u postupku komasacije. (Usp. **Komasacija zemljišta u SR Hrvatskoj u razdoblju od 1954. do 1974. godine**, Zagreb, Republička uprava za imovinsko-pravne poslove, 1977. (Umnoženo).

nog poljoprivrednika iznosi na tom području svega oko 50 čhv. (0,18 ha), da velik broj čestica uopće nema pristupnih putova, a i putovi koji postoje preuski su i nefunkcionalni.

Sekretarijat dalje ističe da u općini Slavonska Požega ima više od 300 privatnih traktora, pa čak i kombajna, a da se ti strojevi, pogodni za intenziviranje poljoprivredne proizvodnje i snižavanje visoke cijene proizvoda individualnih proizvođača, ne mogu uopće upotrebljavati zbog čestica od svega 500 čhv., odnosno zbog takva stanja posjeda.

Tabela 2

Prosječna veličina čestica po domaćinstvu u nekim područjima SR Hrvatske

Općine	Broj domaćinstava	Ukupna površina gospodarstava (u ha)	Ukupan broj zemljišnih čestica	Prosječan broj katastarskih čestica po jednom domaćinstvu	Prosječna površina jedne čestice (u ha)
Beli Manastir	12.044	29.630	20.562	7,5	0,33
Bjelovar	317	494	1.581	5,0	0,31
Dugo Selo	1.782	1.113	8.683	4,9	0,13
Sesvete	865	1.619	13.205	21,0	0,09
Sinj	4.652	3.893	24.930	5,4	0,16
Slavonska Požega	4.831	9.621	44.803	9,3	0,22
Valpovo	4.511	11.360	43.879	9,7	0,26
Velika Gorica	676	1.279	27.037	40,0	0,05

Izvor: **Komasacija zemljišta u SR Hrvatskoj u razdoblju od 1954. do 1974. godine**, Zagreb, Republička uprava za imovinsko-pravne poslove SRH, 1977.

Navedeni razlozi kao i još neki drugi pokazuju da su usitnjenost posjeda i njegova rascjepkanost limitirajući faktori u poljoprivrednoj proizvodnji, jer dovode do:

— velikog rasipanja radnog vremena poljoprivrednika na prazne hodove i nepotrebne transporte pri svakom radnom zahvatu i dio njegova rada čine tako neefikasnim;

— osjetnog smanjenja učinka poljoprivrednih strojeva koji opada u razmjeru sa rascjepkanošću i udaljenošću parcela;

— gubitka obradivih površina zemljišta, jer veliki dio površina otpada na međe i ograde (živice);

— slablje gnojidbe i obrade;

— slabog plodoređa;

— slabe mogućnosti odvodnje, jer mogućnost odvodnje ima samo ona parcela koja graniči s vodotokom, a na ostalim parcelama svako zadržava vlastitu vodu u jarcima među uskim slogovima;

— čestog izbijanja sporova među susjedima zbog neraščišćenih posjedovnih odnosa. itd.

fizički rezultati komasacije zemljišta

Komasacija se u SR Hrvatskoj (od donošenja zakona 1954) pokazala efikasnim oblikom socijalističkog progresa poljoprivrede. Provedena je u oko 300 katastarskih općina na 460.000 ha. Tako je koncentrirano 120.000 ha rascjepkanog zemljišta u društvenom vlasništvu, za 35.000 ha povećana je površina društvenih gospodarstava (iznalaženje uzurpiranog zemljišta i sl.), izvršene su hidromelioracije u sklopu kojih je izgrađeno 6.336 km novih kanala, udvostručena je dužina putne mreže, broj katastarskih čestica smanjen je za 62%, itd.⁷

Usprkos postignutim velikim rezultatima (i interesu) proteklih godina u posljednje su vrijeme bitno smanjene površine koje se komasiraju. Razlog je uglavnom slaba društvena organiziranost, te činjenica da je pretežno komasacija završena u područjima gdje je dominantna uloga površina u društvenom vlasništvu.

Zemljišta poljoprivrednih organizacija iznosila su 26% od ukupno komasiranih površina u Hrvatskoj.

Tabela 3

Broj i prosječna veličina čestica prije i poslije komasacije

Općine	Ukupne površine poljoprivrednih organizacija u hektarima		Broj čestica poljoprivrednih organizacija		Prosječna površina jedne čestice u hektarima	
	prije	poslije	prije	poslije	prije	poslije
Beli Manastir	24.355	27.767	40.536	3.510	0,60	8,8
Ivanić Grad	660	3.058	791	165	0,83	18,5
Našice	2.524	3.630	3.282	111	0,11	32,7
Nova Gradiška	3.052	6.418	3.685	774	0,83	8,3
Osijek	10.159	13.218	16.623	724	0,61	18,2
Slavonska Požega	6.148	6.078	11.247	1.068	0,55	5,7
Valpovo	7.574	8.212	15.943	514	0,48	15,9
Virovitica	4.446	5.700	6.771	690	0,66	8,3

Izvor: **Komasacija zemljišta u SRH u razdoblju od 1954. do 1974. godine**, nav. dj.

Podaci pokazuju smanjenje broja čestica u odnosu na stanje prije komasacije i prosjek površine po jednoj čestici prije i poslije komasacije u pojedinim općinama. Međutim, potrebno je naglasiti da se u postupku komasacije zemljišta stvaraju veliki i kompaktni blokovi zemljišta poljoprivrednih organizacija, koji često zahvaćaju i dijelove nekoliko katastarskih općina.

Osim u grupiranju, vrlo značajan učinak provedenih komasacija ogleda se i u povećanju površina zemljišta poljoprivrednih organizacija. Naime, na području općina na kojima je izvršena komasacija zemljišta općeg tipa u proteklom razdoblju, osjetno su povećane površine poljoprivrednog zemljišta u društvenom vlasništvu.

Povećanje površina zemljišta u društvenom vlasništvu u provedenim komasacijama postignuto je kupnjom zemljišta od pojedinih učesnika u toku komasacije, otkrivanjem viška iznad zakonom određenog zemljišnog maksimuma, zatim otkrivanjem napuštenog zemljišta, koje nisu mogle ili nisu htjele, preuzeti pojedine organizacije, a najviše od zemljišta kojim su pojedini učesnici plaćali troškove komasacije i hidrotehničke melioracije.

Poljoprivredne organizacije iskorištavale su provedbu komasacije zemljišta kupujući male površine zemljišta, razbacane po cijelom području općine, koje su komasacijom grupirane u novoformiranim blokovima njihova posjeda.

Drugi oblik kojim su povećane zemljišne površine poljoprivrednih organizacija jest utvrđivanje nezakonitog prisvajanja društvenih površina ili društvu darovanih, odnosno napuštenih zemljišnih površina, koje poljoprivredne organizacije nisu obuhvatile ni iskorištavale. Provođenjem postupka ispravljanja zemljišne knjige utvrđuje se vlasničko stanje na zemljištu sa stanjem prije komasacije. U tom postupku otkrivaju se određene površine društvenog zemljišta koje su nezakonito prisvojili posjednici. Tako je 1969—1976. u SR Hrvatskoj »otkriveno« 2.344 ha uzurpiranog zemljišta, koje je nakon toga pripojeno društvenom sektoru poljoprivrede.⁸ Prema podacima Republičkog zavoda za plan, u razdoblju 1977—1980. planirano je otkrivanje daljnjih 3.811 ha uzurpiranog zemljišta.

Pored grupiranja zemljišta, formiranja pravilnih ploha i povećanja površina, komasacijom zemljišta znatno se poboljšala i struktura zemljišta poljoprivrednih organizacija. Neiskorišteno zemljište privedeno je kulturi, šikare su krčene, nerentabilne šume posječene, a u zamjenu šumska gospodarstva dobila su, uz postojeće šumske komplekse, zemljište povoljno za pošumljavanje.

Realizacijom komasacije zemljišta poljoprivrednih organizacija osiguran je prikladniji način povezivanja u proizvodnoj suradnji s individualnim poljoprivrednicima kooperacijom. Naime, zemljišne površine individualnih proizvođača koji su dugoročnije vezani kooperacijom s poljoprivrednim organizacijama grupiraju se uz površine tih organizacija i na taj se način stvaraju uvjeti da se i na zemljištu kooperanata primijene sve agrotehničke i druge mjere za ostvarenje što optimalnije proizvodnje.

društveno-ekonomski efekti komasacije zemljišta

Klasici marksizma pridavali su poseban značaj podruštvovljenju poljoprivrede. Koncentracija zemljišta u krupne posjede pretpostavka je radikalnog tehnološkog napretka, primjene znanstvenih dostignuća, te podizanja proizvodnosti i u drugim privrednim granama. Međutim, sitan parcelni zemljišni posjed sve to isključuje.

U tom smislu Marx s opravdanošću tvrdi: »Po svojoj prirodi parcelno vlasništvo isključuje :razvitak društvenih proizvodnih snaga rada, društvene oblike rada, društvenu koncentraciju kapitala, stočarstvo u velikom razmjeru, progresivnu primjenu nauke«. ⁹

Kao pretpostavka za stvaranje potrebnih uvjeta za jednaku proizvodnost u poljoprivredi kao i u drugim granama, u socijalizmu se javlja potreba za koncentracijom zemlje, kapitala i vlasničkih odnosa. Ovo posljednje nije samo pravno nego i socioekonomsko pitanje. Marx smatra da u socijalizmu svaki oblik vlasništva na zemlju postaje anahroničan apsurd, te piše »Čak ni neko cijelo društvo, nacija, pa ni sva istovremena društva uzeta zajedno nisu vlasnici zemlje. Oni su samo njeni posjednici, uživaoci, i imaju je kao boni paters familias (dobri domaćini) ostaviti poboljšanu slijedećim generacijama«. ¹⁰

Međutim, marksističke znanstvene spoznaje o područstvovljenju u poljoprivredi govore da taj proces ne ide lako ni jednostavno. Kautsky je na primjer tvrdio: »Vrlo teško će se krupni zemljišni posjed stvoriti tamo gdje danas vlada isključivo sitni, pa ma koliko ovaj propadao i ma koliko bilo nadmoćno krupno gazdinstvo«. ¹¹ Ovo je veoma značajno saznanje sa stajališta mogućnosti proširenja društvenog sektora i zemljišnih površina staračkih domaćinstava. Stoga je očito da privatno vlasništvo i usitnjenost kao opće karakteristike našega posjeda predstavljaju ogromnu prepreku za koncentraciju zemlje.

Uvjerenje naše agrarne politike da proces područstvljavanja teče sporo, da mora biti ekonomski zasnovan, provodeći na dobrovoljnoj osnovi (a ne na izvanekonomskim prinudama) — originalan je način područstvljavanja u poljoprivredi. Uostalom, bila je to naša osnovna ideja-vodilja da se ne ide u nacionalizaciju cjelokupnog zemljišta, nego da se svjesno tolerira »specifičan monopol seljaka na dio zemljine kugle«, ali naravno kao privremeni odnos, kao »misterij historijskog fetiša«.

Poštivajući status individualnog posjednika, komasacijom zemljišta u našoj zemlji želi se postići ista svrha i na društvenim i na individualnim posjedima — ostvariti što povoljnije i racionalnije uvjete za obradu zemlje.

Veoma je teško obuhvatiti sve efekte komasacije zemljišta kod analize njezine društveno-ekonomske opravdanosti, jer lepeza njezina djelovanja proteže se gotovo u sve sfere čovjekove svakidašnjice. I ne samo kompleksnost djelovanja nego i njezina vremenska dimenzija zahtijeva da se efekti provedbe komasacije zemljišta moraju studiozno i dulje vrijeme pratiti i mjeriti, jer mnogi efekti njezina socioprostornog djelovanja uočiti će se nakon niza godina.

8) Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, Beograd 1969—1977.

9) K. Marx: **Kapital III**, Zagreb, Kultura, 1947.

10) **Isto**.

11) K. Kautsky: **Agrarno pitanje**, Beograd, Kultura, 1953.

Direktni efekti komasacije mogu se približno točno kvantificirati jer se lakše uočavaju i mjere. Međutim, problem nastaje kada se žele ocijeniti indirektni efekti koji nastaju kao rezultat raznih multiplikacijskih aktivnosti, a koji su u nas gotovo neistraženi.

U ovom radu autori će prikazati osnovne ekonomske efekte komasacije zemljišta i osvrnuti se samo na neke njezine sociološke efekte.

Suvremenom obradom i primjenom agrotehničkih mjera koje omogućuje grupiran i uređen posjed, racionalnije se iskorišćuje zemljište, smanjuju se troškovi proizvodnje, povećava se produktivnost rada i povećavaju se prinosi poljoprivrednih proizvoda. Činjenica je da su poslije provedenih komasacija na većim površinama poljoprivrednog zemljišta primijenjene suvremenije mjere proizvodnje, kako na društvenom, tako i na individualnom posjedu, i da su one dale stanovit gospodarski učinak, iako on, zbog različitih ulaganja, nije bio uvijek usporediv. Da bi se sagledao gospodarski učinak nakon provedene komasacije zemljišta, trebalo bi odgovoriti na pitanje u kojoj je mjeri komasacija omogućila uštedu rada i za koliko je povećala prinose poljoprivrednih proizvoda u pojedinim gospodarstvima.

Međutim, ne može se procijeniti koliki učinak ima sama provedba komasacije u pojedinim slučajevima na području neke regije ili globalno, jer ova agrarna mjera ne djeluje neovisno o ostalim čimbenicima, koji su u poljoprivredi mnogobrojni. Naime, komasacijom zemljišta stvoreni su samo uvjeti za djelotvornije gospodarjenje i iskorištavanje poljoprivrednog zemljišta, a konačni rezultati ovise o tom jesu li i kako su ti uvjeti iskorišteni. Isto tako, treba imati na pameti da su uz najveći broj komasacija izvedene i hidrotehničke melioracije, pa je utjecaj i te mjere jedan od odlučujućih čimbenika koje djeluju na poboljšavanje plodnosti zemljišta, a time i na intenziviranje proizvodnje, i na njezino povećanje.

U našoj se praksi nedovoljno prate učinci komasacije zemljišta, iako su oni, osobito u odnosu na prinose poljoprivrednih proizvoda i na troškove proizvodnje, više nego očiti.

Detaljnije to prate samo pojedine poljoprivredne organizacije u svojim redovitim analizama i statističkim pokazateljima u ostvarenoj proizvodnji ili u svojim planovima, odnosno proizvodnim programima.

Do povećanja prinosa dolazi nakon uređenja zemljišnog posjeda komasacijom i izvođenjem hidromelioracije, kojom je s oraničnih površina odvedena sva suvišna voda te je tako bitno popravljena bonitetna vrijednost zemljišta. Nadalje, usporedba prinosa ostvarenih na individualnom i društvenom sektoru pokazuje da su mnogo veća povećanja prinosa postignuta na društvenom sektoru, jer je poljoprivredni kombinat, usporedo s uređenjem zemljišta modernizirao svoju poljoprivrednu proizvodnju i primijeno sve suvremene agrotehničke mjere koje prije nije mogao primjenjivati na rasčepkanom i neuređenom zemljištu.

Značajna korist koja se postiže komasacijom jest ušteda radnog vremena u obradi zemljišta zbog njegovog grupiranja i zbog premještanja čestica individualnih poljoprivrednika bliže selu i njihovu

ekonomsku dvorištu. U postupku komasacije nastoji se zemljišta društvenog vlasništva grupirati izvan sela, dok se posjedi privatnih vlasnika dodjeljuju bliže naselju.

Grupiranje i smještanje sitnih individualnih posjeda bliže naselju, a društvenih dalje od njega, i istodobno stvaranje funkcionalne putne mreže, izazvali su zamjenu ručne i zaprežne obrade zemljišta strojnom obradom, što je izvanredno olakšalo obradu, smanjilo proizvodne troškove i povećalo proizvodnost rada.¹²

Provođenjem komasacije zemljišta mijenja se i fizička struktura posjeda, odnosno od većeg broja stvara se manji broj zemljišnih čestica, površinski većih i pravilnijeg oblika. Time nestaju i brojne međe koje su postojale do časa dodjeljivanja novih posjeda učesnicima u komasaciji.

Prema analizi kombinata Našice pokazuje se da se ukidanjem suvišnih međa komasacijom na oko 3.800 ha zemljišta dobiva oko 33 hektara površine obradivog zemljišta, da se uklanja gubitak na prinosima i gubitak na obradi zemljišta, što znači prosječan novčani učinak od 80,42 po jednoj čestici.

Nakon provedene komasacije zemljišta redovito se stvaraju mnogo povoljniji uvjeti za kooperaciju individualnih poljoprivrednih proizvođača s društvenim sektorom. Domaćinstva koja s poljoprivrednom organizacijom zaključuju dugoročne zakupne ugovore, koriste se mogućnošću da njihova zemljišta, koja poljoprivredna organizacija uzima u obradu, budu u postupku komasacije smještene uz blokove te poljoprivredne organizacije.

Mogućnošću smještaja posjeda uz zemljište poljoprivredne organizacije koristi se i u slučajevima kad se radi o domaćinstvima koja su ostala bez dovoljno radne snage ili o tzv. staračkim domaćinstvima, suvremenom socioekonomskom problemu razvoja društva.

U našem selu brojčano raste jedna specifična kategorija domaćinstva, staračka domaćinstva. Ona posjeduju određene gospodarske kapacitete koje zbog starosti i radne nesposobnosti vlasnika nisu u mogućnosti iskorištavati, a uz to se ne mogu alimentirati ni iz drugih izvora. Riječ je, dakle, o posjedu (vlasničkom odnosu) kojega njegovi vlasnici odnosno posjednici ne obrađuju sami, ali ga ne ostavljaju ni na ugaru, »za bolja vremena«, tj. nema izgleda da će ga proizvodno aktivirati.

Sve postojeće socijalne kategorije posjednika i vlasnika zemljišta — zbog neracionalnog iskorištavanja zemlje, ekstenzivnosti obrade i postepenog napuštanja zemlje, učestvuju u širenju socijalnog ugara. Pri tom je status ostarjelih poljoprivrednika, po logici njihovih psihofizičkih nemogućnosti, osnovna pretpostavka širenju socijalnog ugara u agraru. No, pored niske tehničko-tehnološke osnove, na širenje socijalnog ugara najviše može utjecati i različita

12) Kakva se ušteda ljudskog i strojnog rada postiže komasacijom, pokazuje istraživanje Zavoda za mehanizaciju poljoprivrede SR Hrvatske. Utvrđeno je da samo kod preoravanja strništa na čestici prosječne veličine od 0,77 ha učinak iznosi 1,75 ha na dan, a cijena koštanja 92,30 dinara. Naprotiv, na čestici prosječne veličine, od 1,44 ha učinak je 3,8 ha na dan, a cijena koštanja je 26,60 dinara po jednom ha. Najveći dio gubitka vremena otpada na dislokaciju sredstava za obradu i transport, odnosno na »prazan hod«.

struktura i nepovoljna starosna struktura svih članova, posebno onih koji upravljaju gospodarstvom. Analiza starosne strukture osoba koje upravljaju gospodarstvom pokazuje porast broja vlasnika u tzv. trećoj dobi, odnosno osoba u poodmaklim godinama.

Tendencija širenja socijalnog ugara nastavlja se i dalje u privatnom sektoru svih područja naše zemlje, a osnovni su joj uzroci slijedeći: velik broj nepoljoprivrednih i mješovitih gospodarstava do 2 ha obradivih površina, velik broj apsentista, znatan broj privremeno zaposlenih u inozemstvu koji su tamo otišli direktno s gospodarstva, zatim kontinuirano povećanje broja staračkih domaćinstava. Svi ovi tipovi posjednika zemlje potencijalni su i realni »širitelji« socijalnog ugara.

Grupiranje takva razbacanog i usitnjenog zemljišta u velike parcele povećalo bi uzajamni interes individualnog proizvođača i udruženog rada, a ujedno bi se ublažili socijalni problemi, jer se inače javljaju drugi problemi, primjerice, nemogućnost tih domaćinstava da podmire porezne obaveze, odnosno dubioze.¹³

Gledano sa socijalnog aspekta, komasacija može dati veliki doprinos rješavanju problema staračkih domaćinstava, jer otvara mogućnost najrazličitijih oblika udruživanja rada i sredstava.

zaključno

U provedbi komasacije zemljišta uređuje se i rasčišćava pravno stanje nekretnina za svakog pojedinog učesnika komasacije u posebnom postupku za ispravljanje zemljišnih knjiga i otklanja se neslaganje koje je utvrđeno u pogledu prava vlasništva i drugih stvarnih prava na nekretninama obuhvaćenima komasacijom (s evidentiranim stanjem u zemljišnoj knjizi).

Postupak za ispravljanje zemljišnih knjiga, uz prethodno provedenu geodetsku reambulaciju, vrlo je značajan posao u provedbi komasacije zemljišta s općedruštvenog stajališta. Jer njegovom provedbom, uz osiguravanje potrebnih uvjeta za pravilnu provedbu komasacije, sređuje se zemljišno-knjižno stanje i tako stvara sigurnost u poduzimanju raznih pravnih radnja u odnosu na nekretnine; građanima se olakšava da ostvaruju svoja prava ili reguliraju svoje obveze, zasnovane na evidentiranim podacima o nekretninama u javnim evidencijama; društveno-političkim zajednicama i njihovim organima i organizacijama olakšava se rješavanje imovinskopравnih odnosa na nekretninama vođenjem politike na tom području, utvrđuje se stvarno stanje zemljišta u društvenom vlasništvu i utvrđuju se njegovi korisnici.

Uspješno provedena geodetska reambulacija i postupak za ispravljanje zemljišnih knjiga u provedbi komasacije zemljišta ostavlja poseban učinak i na djelovanje sudskih organa: otpadaju sporovi o vlasništvu nekretnina, smetanju posjeda, rješavanju zaostalih ostavina i mnogi drugi oblici sudovanja u vezi s nekretninama, jer su riješeni provedbom komasacije i na terenu materijalizirani do djelom novih posjeda.

Doprinos provedenih komasacija zemljišta u SRH, uz opisane koristi jest i dobivanje osnovne kartografske i opisne dokumentacije o zemljištu za one katastarske općine u kojima je komasacija pro-

vedena. Naime, usporedo s provedbom komasacije, obnavlja se stara katastarska izmjera zemljišta i katastarska dokumentacija, odnosno izrađuju se novi katastarski planovi i novi katastarski operati, na osnovi njih, obnavlja se i zemljišna knjiga.

Može se dakle zaključiti da je komasacija jedna od radikalnih tehničkih mjera kojom se povećavaju obradive površine, omogućuje suvremena obrada zemlje, a to dovodi do povećanja prinosa. Povećanjem fizičkog obujma proizvodnje ostvaruje se kvalitetnija ponuda prehrambenih proizvoda, smanjuju se potrebe za uvozom hrane i osiguravaju se industrijski neophodne sirovine.

Drago Bebek
Roko Škergo:

Land Consolidation and its Contribution to the Increase of Food Production

Summary

The discrepancy between food production and population increase has, among other things, caused the world's food crisis. For example, only in the last ten years the food reserves have diminished almost three times. Therefore, one can easily say that the world of today is living on the verge of hunger.

In order to solve the food crisis, it is primarily necessary that the agricultural production should be increased above the rate of growth of the world's population (approx. 2 percent per year). The basic way of increasing the agricultural production is by increasing the area of cultivated land and by increasing its yields.

Land consolidation is one of the major measures, which enables the realization of these goals. When land redistribution, as an agrarian and legal instrument, has been carried out, the result of it is the grouping of land, which is the condition for its up-to-date cultivation and modern agricultural production. In this way the cultivated areas are increased and the yieldings are much higher.

Вклад перемежевания и обмена земельных участков в производство продуктов питания

Резюме

Различия, присущие между производством продуктов питания и приростом населения, наряду с другими факторами, вызвали мировой кризис в питании населения. В пример этому явлению можно привести сокращение резервов продуктов питания, которые за последние десять понизились во всем мире почти в три раза. Вернее сказать, мир ныне находится на краю голода.

Приоритетной задачей в решении этого мирового кризиса в производстве продуктов питания является повышение сельскохозяйственного производства которое бы превзошло ставку роста мирового населения (примерно 2% в год). Повышение сельскохозяйственного производства реализуется главным образом за счет повышения т. е. увеличения площади обрабатываемого участка и увеличения прибыли.

Перемежевание и обмен земельных участков являются одним из главных мероприятий для осуществления этих целей. Проведением перемежевания и обмена земельных участков как аграрно-юридического инструмента осуществляется путем группировки земельных участков, что является основным условием для современной обработки земельных участков и модернизации сельскохозяйственного производства. Этим, кроме увеличения земельных участков предназначенных для обработки значительно увеличивается прибыль на этих площадях.